הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר מדע

מעשה רקח על הלכות תשובה

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות תשובה

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-תשובה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 6
הלכה ג 8
הלכה ד 8
פרק ב 9
הלכה א 9
הלכה ב 9
הלכה ג 9
הלכה ד 9
הלכה ה 9
הלכה ו 10
הלכה ז 11
הלכה ח 12
הלכה ט 13
הלכה י 13
הלכה יא 14
פרק ג 14
הלכה א 14
הלכה ב 14
הלכה ג 15
הלכה ד 15
הלכה ה 15
הלכה ו 16
הלכה ז 17
הלכה ח 17
הלכה ט 17
הלכה י 18
הלכה יב 18
הלכה יד 19
פרק ד 20
הלכה א 20
הלכה ב 22
הלכה ג 22
פרק ה 22
הלכה א 22
הלכה ב 22
הלכה ה 22
פרק ו 22
הלכה ב 22
הלכה ג 23
הלכה ה 23
פרק ז 24
הלכה ב 24
הלכה ד 24
הלכה ו 25
הלכה ח 25
פרק ח 25
הלכה א 25
הלכה ז 25
פרק ט 27
הלכה א 27
הלכה ב 27
פרק י 27
הלכה א 27
הלכה ג 28
הלכה ד 28
הלכה ו 28

פרק א

הלכה א

כל מצות וכו'. פ"ב דיומא דף פ"ח ובמכילתא וכתב הפר"ח ז"ל איתא במכילתא ובסה"מ עשין ע"ג מדכתיב ואשמה הנפש ההיא שאינו חייב להתוודות כשידע שאין לו חטא אבל הועד עליו שקר:

איש או אשה וכו'. ספרי פרשת אחרי מות מרן ז"ל:

כיצד מתוודין וכו'. כתב מרן ז"ל יומא דף ל"ז. נושא עון ופשע וחטאה כצ"ל ובדפוס ויניציאה נפל ט"ס:

ועשיתי כך וכך. פירוט החטא לא נפקא לן מהך קרא דוהתודו וכו' אלא מקרא דויעשו להם אלהי זהב כדאיתא בפרק יוה"כ דף פ"ו והביאו רבינו פ"ב עיי"ש וצ"ל דאע"ג דכתיב והתודו את חטאתם אשר עשו דמשמע אותו חטא בפרטות מכל מקום הייתי אומר דלאו דוקא דהכוונה היא דרך כלל חטאתי וכו' תדע דרבינו כתב שיאמר והרי נחמתי ובושתי וזה אי אפשר להוציאו מפסוק זה. אלא מדכתיב בעזרא אלהי בושתי ונכלמתי ולעולם איני חוזר נמי שכתב רבינו נפקא לן מקרא דלא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו וכן צריך לבאר דברי רבינו בספר המצות עשין ע"ג תדע עוד דשם פ' יוה"כ איפליגו תנאי אי בעי פירוט החטא או לא דמקרא דויעשו להם אלהי זהב איכא למדחי דכדי למעט העבירה אמר כן כדאיתא התם ואם איתא תקשה ליה מקרא דוהתודו את חטאתם אשר עשו אלא ודאי דאין הכרח. ופשוט:

וכן כל מחוייבי מיתות וכו'. סנהדרין דף מ"ג:

וכן החובל בחבירו וכו'. כתב מרן הקדוש ז"ל משנה בב"ק סוף החובל אף על פי שנותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה ומכל מקום מאי דמפיק לה רבינו מכל חטאות האדם צ"ע היכא מייתי לה ע"כ ודבריו צ"ע דנראה שהבין בדעת רבינו דרוצה לומר שיתודה לחבירו החטא שעשה לו ולזה הקשה ז"ל דצ"ע מהיכא מצא לומר כן והדברים תמוהים הרבה דרבינו כתב עד שיתודה וישוב מלעשות כן לעולם ולשון זה לא קאי אלא להשי"ת דכל דין זה קאי הכי ובפרק ב' הל' ט' לא כתב אלא לשון ריצוי ומחילה בעלמא בלא וידוי וזה מכריח לפרש דלהשי"ת קאי ואין שום תפיסה על רבינו דמקרא מלא דבר מלבד דיש לגמגם הרבה במה שציין דינו של רבינו ממשנה דפרק החובל וכו' שהרי הקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו דליתא דהתם בחובל בגופו לא במזיק ממונו ומה גם שרבינו פ"ה דחובל כתב שמזיק ממונו אין צריך מחילה ווידוי גם לקמן פ"ב כתב חובל בחבירו או גוזלו אינו נמחל עד שירציהו והרב לח"מ שם תירץ דגוזל שנהנה צריך

מחילה ולא מזיק שלא נהנה ע"כ וליתא דאי הכי כשאמר אינו דומה וכו' ליפלוג הכל בממון ויראה דגוזל איירי שהכהו וגזלו כגון גזלת החנית והכא נמי מזיק ממונו בכי האי גוונא איירי עכת"ד ומה שהקשה תחילה דהתם בחובל בגופו לא במזיק ממונו נראה מוכרח וגם הרב המגיד שם פ"ה דחובל ציין מזאת המשנה ובריייתא שם אם כן מוכרח דאמזיק בגופו דוקא קאי ומ"ש הרב לח"מ היה נראה שהוא חילוק נכון אמנם קשה קושית הרב נר"ו ותו קשה טובא דכיון דרבינו סבירא ליה דההיך מתניתין ובריייתא איירי דוקא בחובל בגופו אם כן מנא לן דגוזל דייינינן ליה כגופו בשביל שנהנה ותו דבבריייתא שם הקפידו על הצער דוקא דהכי איתא התם ת"ר כל אלו שאמרו דמי בושתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה וכו' ואי אפילו במזיק ממונו דלפעמים יתכן שיגרום לו צער גדול אפילו הכי לא מקרי צער לענין זה אלא בגופו דוקא דצערא דגופא עדיף אם כן היכי נימא דגזילה הוי כצערא דגופא גם מה שתירץ הר"ח אבולעפיה נר"ו הוא דחוק הרבה.

שוב האיר ה' לנגד עיני דברי הסמ"ג סוף עשין ע' וז"ל אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק בממונו שהמזיק בממון חבירו כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו ומכל מקום מצוה לשאול ממנו מחילה כאשר ביארנו במצות וידוי ע"כ ושם סוף סי' ט"ז דף צ"ט כתב וז"ל אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון חובל בחבירו או קללו או גזלו וכיוצא בהם אינו נמחל לעולם עד שישלם לו מה שחייב לו וגם צריך שירציהו וישאל ממנו מחילה וכו' ע"כ חילק ז"ל דין הריצוי והמחילה ולא תלה בכפרה אלא התשלומים להורות דהריצוי ובקשת המחילה הוא מצוה שצריך לעשות כן אבל אין הכי נמי דאם לא עשאו מדין תורה אינו מעכב כפרתו וזהו מה שכתב בהלכות חובל כאשר ביארנו במצות וידוי שהיא זאת המצוה. ומצוה זו נפקא ליה מדתנן פ' יוה"כ דף פ"ה עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו והיינו מדרבנן דמדאורייתא כלומר דרך חיוב גמור ליכא חיובא אלא בצערא דגופא כדיליף בפרק החובל מועתה השב אשת האיש. אם כן כל הישר הולך יורה יורה דהיא גופא סברת רבינו ז"ל ודקדוק דבריו הכי מוכחי שהרי פ"ה דחובל כתב בזה הלשון אבל חובל בחבירו אף על פי שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו ואפילו הקריב כל אילי נביות אינו מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו ע"כ והיינו מההיא דפרק החובל דיליף לה מקרא וכמ"ש הרב המגיד שם וכאן פ"ב כתב וז"ל אבל עבירות וכו' אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו וכו' ע"כ ולא סגי ליה במה שכתב תחילה וירצהו אלא הוסיף

לפרש אף על פי וכו' לומר דאף דקי"ל דבמזיק ממונו אין בקשת המחילה והריצוי מעכב הכפרה מכל מקום חז"ל חייבו שירצה את חבירו בכל גווני ודייקי דברי רבינו שכתב אף על פי שהחזיר לו ממון וכו' ולשון חזרה לא שייכא בחבלה אלא במזיק ממון ודברי מרן שם צריכים עיון שכתב אף על פי וכו' משנה בב"ק סוף החובל ע"כ והתם איירי בצערא דגופא לא במזיק ממון וכמ"ש הרה"מ בהלכות חובל אם לא שנאמר דרצה לרמוז עיקר הדין מהיכן ילפי רבנן לחייב בכל שאר עבירות שבין אדם לחבירו וכו' וההיא דפ' יוה"כ ההך מתניתין סמיך ואיך שיהיה על כל פנים רבינו דאיירי בהלכות תשובה כלל כל העבירות דעל כולם בעי בקשת המחילה כמ"ש פ"ב שסיים וכיוצא בהם והאי כדיניה והאי כדיניה דבחובל הוי חיוב גמור ושאר עבירות לא הוי אלא מצוה בעלמא כדברי הסמ"ג ז"ל.

ומעתה נתברר לנו דמה שכתב רבינו בפרקין אינו מתכפר וכו' על כרחך קאי להשי"ת דוקא דאילו לחבירו במזיק ממונו אינו אלא מצוה בעלמא ואף בחובל לא נפקא לן מהך קרא דמכל חטאת האדם אלא מקרא דועתה השב אשת האיש אלא ודאי דבוידוי להקדוש ברוך הוא אייריי דוק בדבריו שכתב וכן וכו' דקאי אכל החלוקות שכתב למעלה ואם נפרש דקאי אחבירו כדמשמע מדברי מרן ז"ל קשה טובא דיציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא בקשת המחילה והוידוי מהשי"ת לא הזכיר שהוא מקומו הראוי ולחבירו יזכיר מה שכבר ביארו בפ"ב דבר פלא הוא זה והילך דברי מהר"ם מטראני בספר קרית ספר שלו וז"ל וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו אף על פי וכו' שנאמר מכל חטאת האדם אלו גזילות וגניבות שצריך וידוי והיינו מ"ש לעיל בשם המכילתא דמהך קרא ילפינן כל העבירות שבין אדם לחבירו ואכולהו קאי קרא דוהתודו דבעי וידוי שכתב וז"ל הא למדנו וידוי לכל מיני עונות גדולים וקטנים עיי"ש ומעתה מ"ש מרן ז"ל דצ"ע היכא מייתי לה לא הבנתי מאי קשיא ליה כלל דלשון המכילתא הוא מפורש בפרשת נשא הובאה בילקוט ד"ה כי יעשו וז"ל מכל חטאת האדם ממה שבינו לבין חבירו על הגניבות ועל הגזילות ועל לשון הרע ע"כ הרי בפירוש דהעבירות שבין אדם לחבירו נפקא לן מהך קרא גופיה ואם כן מאי קשיא ליה למרן על רבינו וק"ל:

הלכה ב

שעיר המשתלח וכו'. שבועות דף ב' ובגמרא דף י"ב. ובדברי מרן אמר אעשה צ"ל עבר אעשה:

אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. כתב מרן הקדוש דצ"ע דהוא ודאי פסק כרבנן ואם כן היכי פסק דעל הקלות בלא תשובה מכפר יום הכפורים

הא לרבנן בין קלות בין חמורות בעי תשובה דוקא כדמוכח בפ"ק דשבועות דף י"ג דפריך האי עשה היכי דמי אי דעבד תשובה וכו' אמר רבי זירא בעומד במרדו ורבי היא וכו' ומשמע דלרבנן בעי תשובה גם אעשה ע"כ.

ונראה לענ"ד דרבינו רוח ה' דבר בו והמציא דין זה מההיא דפרקא בתרא דיומא דף פ"ה דמוכח מינה דלרבי אעשה ול"ת אפי' בלא יום הכפורים מכפר ליה דאיתא התם אמתניתין דחטאת ואשם ודאי מכפרין מיתה ויוה"כ מכפרין עם התשובה ופריך עם התשובה אין בפני עצמן לא נימא דלא כרבי דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוה"כ מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומיפר ברית בשר שאם עשה תשובה יוה"כ מכפר ואם לא עשה תשובה אין יוה"כ מכפר אפילו תימה רבי תשובה בעיא יוה"כ יוה"כ לא בעיא תשובה ע"כ ומדאוקימו למתניתין כרבי ואמצעיתא דהך מתניתין קתני חילוקא דבין קלות לחמורות בלפני יוה"כ דבקלות לא בעי יוה"כ ותשובה לחוד סגי וחמורות תשובה תולה עד יוה"כ מוכח דלרבי אקלות אפילו בלא יוה"כ מכפר דתשובה לחוד סגי וכי קאמר תלמודא לרבי תשובה בעיא יוה"כ וכו' לא קאי אלא אחמורות דאי לא תימא הכי היכי בעי לאוקומי רישא כרבי כיון דאמציעתא קתני דתשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל ל"ת בלא יוה"כ כלל ומאי דקאמר אפילו תימא רבי וכו' רוצה לומר דיוה"כ על כל פנים מכפר אפי' בלא תשובה אבל בתשובה בלא יוה"כ יש עבירות שמתכפרים מיד ויש דבעי גם כן יוה"כ והשתא דחזינן לרבי דעל כרחין איכא חילוק בין קלות לחמורות דבקלות לא בעי יוה"כ הוא הדין לרבנן דפליג ארבי וסבירא להו דגם בעי תשובה עם יוה"כ מסתברא דלא פליגי דבעי תרתי אלא בחמורות דרבי לא בעי תשובה ויוה"כ לחוד סגי ואינהו בעו תרוייהו אבל בקלות דלרבי קילי טפי דלא בעי יוה"כ דוקא דתשובה לחוד בלא יוה"כ מכפר לרבנן דמחמרי טפי מרבי בחמורות נחתינן דרגא בקלות ונימא דס"ל דבעי יוה"כ דוקא ותשובה לחוד לא סגי דהא לפי הש"ס יוה"כ אלים חיליה מתשובה לחוד ואם כן מאי דסבירא ליה לרבי בחמורות סבירא להו לרבנן בקלות.

אי נמי מצינן למימר דכיון דלפי הש"ס שם מתניתין אתיא כרבנן להדיא דמדקאמר נימא דלא כרבי מכלל דלרבנן אתיא כפשטא רוצה לומר דיש חילוק בין קלות לחמורות אלא דעשה ול"ת דקתני מתניתין דתשובה לחוד סגי על כרחין לומר דעשה ול"ת הניתק לעשה קאמר אבל ל"ת גרידא אין התשובה לחוד סגי דבעי על כל פנים יוה"כ כמו שכתבו בגמרא שם השתא על ל"ת וכו' ונמצא מבואר דלרבנן נמי בקלות יוה"כ לחוד סגי ועל עשה גרידא הא קי"ל דאינו זז משם עד שמוחלין לו והוא מוסכם אליבא דכו"ע ודו"ק

ולפי זה מ"ש בגמ' דשבועות האי עשה היכי דמי וכו' לאו מעשה לחוד פריך אלא מכולהו דאיתנהו במתניתין ומאי דנקט עשה היינו משום הצד האחר דאי עבד תשובה מוחלין לו מיד דהיינו דוקא בעשה והשתא נמי אתי שפיר מאי דלא מתרץ אפילו רבנן היא משום דכוונת המקשן והתרצן לאוקומי כולה מתניתין בחדא מחתא דכולהו יוה"כ מכפר בחד גוונא אבל הן הכי נמי דכרבנן נמי אתיא מתניתין ועשה ול"ת אפי' בלא עשה תשובה והחמורות בתשובה דוקא עם יוה"כ ורבינו פסק כרבנן דרבי כמ"ש מרן ז"ל ועיין להרב לח"מ ז"ל, ונכון:

הלכה ג

בזמן הזה. יומא דף פ"ה וקידושין דף מ' ור"ה דף י"ח ובירושלמי שם:

ועצמו של יוה"כ מכפר לשבים שנאמר וכו'. כתב מרן הקדוש ממשנה פ"ב דיומא וכו' ולא קי"ל כרבי מחבירו וכו' ע"כ לכאורה קשה טובא דאי פסק כרבנן הוה ליה לחלק בין קלות לחמורות וכמ"ש לעיל ועל כרחין עיקר דברי רבינו הכא קאי אקלות דבהנהו איכא חילוק גמור בין זמן שעיר המשתלח לזמנינו ואם כן אי רבנן פליגי בין בזמן בית המקדש בין שלא בזמן בית המקדש לדעת רבינו אי סבירא ליה כרבנן הוה ליה לחלק ותו דלקמן הל' ד' פסק דבלא תעשה שהם הקלות בעי יוה"כ עם התשובה דוקא וצריך לומר דסבירא ליה למרן ז"ל דרבנן פליגי עם רבי בכל זמן אלא דמרן ז"ל סובב הולך עמ"ש לעיל דצ"ע דלרבנן אין חילוק בין קלות לחמורות אמנם לפי מה שכתבתי שם בס"ד וכ"כ הרב לח"מ והרב בעל בני חיי ז"ל צריך לומר או דרבנן מחלקי בקלות בין בזמן בית המקדש לזמן הזה או דרבנן לא פליגי אלא בזמן בית המקדש דוקא אבל בזמן הזה מודו לר' ישמעאל ודעימיה דאיכא ארבעה חלוקי כפרה ודו"ק:

הלכה ד

אף על פי וכו'. יומא דף פ"ז:

גומרין לו הכפרה. כלומר שכבר נתכפר מקצתו והיסורין גומרין וכתב הפר"ח ז"ל שהוציאו מהירושלמי פרקא בתרא דיומא וריש פרק חלק עיי"ש:

ולעולם אין מתכפר לו כפרה גמורה. קשה דנראה מיותר דאין שום חידוש ממ"ש לעיל וראיתי להר"ח אבולעפיה נר"ו שהביא משם הר"מ בן חביב ז"ל דרוצה לומר דהגם שעברו שני יוה"כ אין מועיל בלי יסורים גם אפילו באו יסורים לכללות המדינה אין מועילים עד שיבואו עליו יסורים בפרטות גם כיון שלא יועיל עד שיבואו היסורים אחר יוה"כ דוקא ולא מקודם אי נמי דאף בזמן שעיר המשתלח אין מתכפר לגמרי בלא יסורים תדע דופקדתי בשלמה כתיב ואז על כרחך היה שעיר על כרחך ולתירוץ זה קשה דבזמן

שהיה שעיר לא בעינן אלא תשובה ויוה"כ לבד כדמוכח במתניתין דיומא והך מימרא דרבי ישמעאל היא בזמן שאין שעיר דוקא דבזמן דאיכא שעיר לא בעי כל הני ועיין להרב לח"מ ז"ל:

פרק ב

הלכה א

כיצד הרי שבא על אשה וכו'. פ' יוה"כ דף פ"ו היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה ע"כ וקשה דרבינו לא כתב כי אם פעם אחת ואם נאמר דרבינו לא גריס וניצל אלא ניצל והכונה שבפעם ראשונה נכשל אמנם בשניה ניצל אתי שפיר קצת שוב ראיתי להרי"ף והרא"ש ז"ל דלא גרסי ראשונה ושניה משמע דבפעם אחת סגי ואם כן לא קשה ולא מידי דכן היתה גם כן גירסת רבינו וכ"כ הרב לח"מ ומהר"ם בן חביב ז"ל:

זהו בעל תשובה גמורה. פ"ק דע"ז דף ט"ז מעשה דר' אליעזר בן דורדיא וביומא דף פ"ו:

ביום מיתתו וכו'. פרק שואל (שבת דף קנ"א) דריש להך קרא הכי עיי"ש:

הלכה ב

ומה היא התשובה. הקשה מרן ז"ל דמה ראיה מביא מולא נאמר עוד וכו' וי"ל דהכי קאמר יקח לעד להשי"ת עליו שלא ישוב לחטא עוד שנאמר וכו'. כלומר שתחילת הפסוק הוא קחו עמכם דברים וכו' ומה תאמרו לא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו שהיא העכו"ם וכו':

הלכה ג

כל המתודה וכו'. תענית דף ט"ז:

ולא גמר בלבו. נראה דמכ"ש אם חזר לעשותו דהא עכ"פ המעשה עדיף מהמחשבה:

וצריך לפרט החטא. יומא דף פ"ז ועיין למרן ז"ל ומה שכתבתי לעיל ריש פ"א:

הלכה ד

מדרכי התשובה וכו'. ר"ה דף י"ח:

ומשנה שמו. תנא והדר מפרש דהיינו שינוי השם שאמרו בגמרא:

הלכה ה

ושבח גדול וכו'. פרקא בתרא דיומא ועיין בספר אהבת עולם דף נ"א ע"ג:

במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו וכו'. כתב הראב"ד ז"ל וכן עבירות המפורסמות אף על פי שאינם עם חבירו וכו' ע"כ מדכתב וכן משמע דסבירא ליה דבין

בעבירות שבין אדם למקום במפורסמות בין באותן שבינו לחבירו בכל גווני מפורסמות מקרו וצריך לגלותם ולפרסמם ואם כן צריך לומר דס"ל דרב דמחלק בין מפורסמות לאינם מפורסמות הוא בכולל בין באותם שבין אדם למקום בין באדם לחבירו והיינו לומר דבבין אדם לחבירו על כל פנים מפורסמות הוו דכיון דחטא עם חבירו הדבר נודע ונגלה ובאותם שבין אדם למקום מפורסמות דאיירי בהו קרא היינו בענין ששואל לו חבירו שצריך להודות לו האמת וזה לפי מ"ש מרן בדעת רבינו ופסק כוותיה דרב דאלו לרב נחמן באותם שבין אדם למקום לא מחלק בין מפורסמות לאינם מפורסמות ומרן ז"ל הליץ בעד רבינו דהוא ז"ל ג"כ ס"ל כדעת הראב"ד דפסק כת"ק אלא דמפרש לה שהיא מצוה לגלותם ובמפורסמות סבירא ליה דאין לגלותם להדיא משום חילול ה' ומפרש לה בשואל שצריך להשיב האמת כדי שיתבייש וקשיא לי דממ"ש מרן ז"ל לעיל ד"ה וצריך לפרט החטא וכו'. מוכח דרבינו פסק כרב נחמן דמחלק בין עבירות שבין אדם לחבירו דאותם צריך לפרסמם אבל בעבירות שבינו למקום אין לפרסם כלל והוי היפך מ"ש כאן דעל כרחך ס"ל הכא דלא פסק כרב נחמן כאמור ויש לומר דמ"ש שם אינו אלא לענין החילוק שיש בין אדם לחבירו לבינו ובין המקום דלכו"ע באותם שבינו לבין המקום אין לפרסמם ובזה פסק רבינו כוותיה אמנם בעיקר הדין לעולם דפסק כת"ק דאיכא חילוק דצנעא ופרהסיא והרב לח"מ כתב דהראב"ד ס"ל דלא פליגו הנך תרי אמוראי וכו' ע"כ ולדידיה קשה מה שכתבתי דעל כרחין מרן ז"ל סותר את עצמו ממ"ש לעיל דמוכח דפליגי ודאי ודו"ק:

ועזות פנים היא לו. דקדק הפר"ח ז"ל דהיינו שלא לצורך אבל לצורך שפיר דמי כדאמרינן בסוטה דף ז' אלא ראובן למה ליה דאודי והאמר רב ששת חציף עלי מאן דמפרש חטאיה ומשני כי היכי דלא לחשדוהו אחוהי ע"כ ונכון:

הלכה ו

אף על פי שהתשובה והצעקה יפה לעולם וכו'. פ"ק דר"ה דף י"ח אמר ר' שמואל בר אוניא וכו' ויחיד אימת ופירש רש"י ז"ל אימתי מצוי לו דכתיב בהמצאו ע"כ נראה דכוונתו דלא נימא דכוונת הקושיא היינו אתיבת דרשו וכו' רוצה לומר דקרא קאמר דרשוהו בהמצאו דוקא דזה אינו דלעולם בכל יום צריך התשובה וקושיית הגמרא קיימא אתיבת בהמצאו שהוא מצוי אליו ולזה גם כן נתכוון רבינו לומר אף על פי וכו'. ובתר הכי פירש וק"ל. ועיין בפרשת דרכים דף כ"ט:

אבל צבור כל זמן שצועקים בלב שלם נענים. הקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו דבפ"ק דתענית דף ח' אמרינן א"ר אמי אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו

בכפו שנאמר נשא לבבינו אל כפים אוקים שמואל אמורא עליה ודרש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו וכו' ואע"פ כן והוא רחום יכפר עון לא קשיא כאן ביחיד כאן בצבור והיכי כתב רבינו דבעינן לב שלם דוקא ותירץ עמ"ש רש"י שאין לב כולם שוה ע"כ ולעולם רובו בעינן ורובו ככולו ע"כ ועוד נראה לומר דאפשר דהתם לענין תפילה קאמר ורבינו לענין תשובה ואף על פי שהוכיחו זה מקרא דוהוא רחום אפשר דרוצה לומר שאינו משגיח אז בעונותיהם אי נמי רוצה לומר על עון זה שלבם לא נכון עמו בעת תפילתם ואף על פי כן הוא עונה להם ודייקי דברי רש"י שכתב ולבם לא נכון עמו ואף על פי כן כתוב בסמוך והוא רחום ושומע תפילתם ע"כ עוד אפשר לומר דקרא איירי שלפעמים יהיה זה לפי הענין מה שאין כן ביחיד ורבינו איירי בכל זמן כדדייק דבריו ותדע שהרי הוכיח מהך קרא דבכל קראינו אליו:

הלכה ז

והוא קץ מחילה וסליחה. פירוש קץ גמר המחילה של עשרה ימים שקודם יוה"כ שהזכיר לעיל:

ומצות וידוי יוה"כ שיתחיל מערב היום וכו'. איכא למידק דיש כמה שינוים בדברי רבינו ממ"ש בגמ' דהוא ז"ל כתב דמצות וידוי היא להתחיל וכו' ובגמ' דף פ"ו אמרו מצות וידוי ערב יוה"כ עם חשכה ותו דבגמ' אמרו שמא תטרף דעתו דהיינו מחמת שכרות כמ"ש רש"י ז"ל ורבינו כתב שמא יחנק וטירוף הדעת לאו היינו מיתה ותו דבגמרא אמרו ואף על פי שהתודה קודם שאכל ושתה מתודה לאחר שיאכל וישתה שמא אירע דבר קלקלה בסעודה ומשמע דאחר האכילה קודם ערבית צריך להתוודות בשביל זה וכן נראה מפירוש רש"י ז"ל ורבינו ז"ל כתב ערבית לחוד לכך נראה דודאי רבינו גריס להך ברייתא באופן אחר והיא גירסת הרי"ף וז"ל ת"ר מצות ודוי ערב יוה"כ עם חשכה דברי ר' מאיר וחכמים אומרים צריך שיתודה קודם שיאכל וישתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודתו ואף על פי שהתודה קודם שיאכל וישתה צריך שיתודה אחר שיאכל וישתה ואף על פי שהתודה ערבית וכו' הרי דלסברת חכמים דפליגי ארבי מאיר סבירא להו דמצות וידוי מתחלת מערב יוה"כ קודם האכילה ודבר קלקלה היינו שמא יחנק ולא כמ"ש רש"י שם דהיינו מחמת שבעו ולא גריס מאי דאמרו בגמרא שמה שצריך להתודות אחר האכילה היינו שמא אירע לו דבר קלקלה כלומר איזה חטא באכילה ושתיה של סעודתו ורבינו מפרש דאחר אכילה ושתיה דקאמר היינו ערבית תדע דאם לא כן הוה ליה לומר ואף על פי שהתודה אחר שאכל ושתה יתודה ערבית ומדקאמר ואף על פי

שהתודה ערבית משמע דהיינו אחר האכילה דקאמר דהיינו ערבית ועיין להר"ן שם ויש ט"ס בדבריו שכתב דהרמב"ם ז"ל הקשה וצ"ל הרמב"ן:

חוזר ומתודה וכו' ובנעילה. פרק יוה"כ מאי נעילה רב אמר צלותא יתרתא. ושמואל אמר מה אנו מה חיינו מיתיבי אור יוה"כ מתפלל שבע ומתודה וכו' בנעילה מתפלל שבע ומתודה. תנאי היא דתניא יוה"כ עם חשכה מתפלל שבע ומתודה וחותם בוידוי דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מתפלל שבע ואם רצה לחתום בוידוי חותם תיובתא דשמואל תיובתא ע"כ והרב חדושי הלכות ז"ל הקשה דבכל מקום שאומר תנאי היא הוי תירוץ וכאן הוי קושיא ותירץ דט"ס יש כאן בשלשה תיבות תנאי היא דתניא ושכן ראה בתוספתא ע"כ ונראה לענ"ד דכוונת המקשן היינו בין לרב בין לשמואל לרב דהיכי קאמר צלותא לחוד בלא וידוי ולשמואל דלא הזכיר צלותא ותירץ דלרב לא קשיא דתנאי היא וסבירא ליה כחכמים דהוא רשות ולא חובה אמנם לשמואל אכתי קשה גם מהנך תנאי דאתי דלא כמאן וכ"כ הר"ח אבולעפיה נר"ו בשם יש מפרשים אלא שכתב על זה וז"ל וליתא דרבינו פ"ב דתפילה פסק כרב צלותא יתרתא וכאן פסק שמתודה מוכח דרב גם וידוי קאמר וכו' ע"כ ונראה לי דרבינו פסק כר"מ דסתם ברייתא דפריך מינה לרב ושמואל דקאמר בנעילה מתפלל שבע מסייעא ליה וכן נמי בההיא ברייתא דלעיל מוכח דבעי וידוי גם בנעילה ודו"ק:

הלכה ח

עבירות שהתודה עליהם יוה"כ זה חוזר ומתודה עליהם יוה"כ אחר. כתב מרן הקדוש ז"ל דפסק כר' אליעזר בן יעקב דמשנתו קב ונקי וכ"כ בב"י סימן תר"ז וכ"כ הרב לח"מ ז"ל והקשה הר"ח אבולעפיה נר"ו דליתא דבפ"ב דבית הבחירה עמ"ש פ"ק דחולין כמה פגימת מזבח ר' שמעון בן יוחאי אומר טפח ר' אליעזר בן יעקב אומר כזית פסק כרשב"י ונתן טעם מרן דלא אמרינן משנת ראב"י קב ונקי רק במשנה ולא בברייתא ובכנסת הגדולה שם הקשה ממ"ש פי"ט מהלכות איסורי ביאה ותירץ דשם אמרו הלכה כראב"י ע"כ ומזה ראיה מדהוצרכו לומר הלכה דבברייתא אינו זה הכלל אם כן דין זה הוא ברייתא ולא אמרו הלכה כראב"י וצ"ע ע"כ ומאי דנראה לענ"ד דמ"ש מרן ז"ל פ"ב דבית הבחירה היינו בדליכא הוכחה בש"ס או בברייתא לא נאמר זה הכלל אמנם בדאיכא הוכחה שפיר הדרן לכללין ובדין זה נראה דכוונת הש"ס לפסוק כרבי אליעזר בן יעקב מדקאמר אלא מה אני מקיים ככלב שב על קיאו כדרב הונא וכו' ועל כרחין סתם תלמודא קאמר הכי דראב"י הוא תנא ורב הונא הוא אמורא ואיך אפשר שהתנא יתרץ דבריו בדברי האמורא ועוד דאמאי לא מתרץ נמי תלמודא סברת רבנן ולימא אלא מה אני מקיים כי

פשעי אני אדע אלא ודאי משמע דדעת תלמודא לפסוק כראב"י ולכך מתרץ למלתיה ולא חש לסברת ת"ק בהא אף דבאמת טעמא רבא איכא לסברת הת"ק דבירושלמי שם בעי מ"ט דרבנן כלומר איך יתרצו פסוק כי פשעי ומתרץ דבדעתו היה מחשב כן שלא לשכחם אלא דרבינו פסק כש"ס דילן ותו דרב הונא גופיה על כרחך ס"ל הכין לענין הדרשה שלו ועיין להר"מ בן חביב ז"ל:

הלכה ט

אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו (**חייב**) [**צריך**] **לרצותו**. עיין מה שכתבתי בזה פ"א ד"ה וכן החובל וכו':

ואם היה רבו הולך ובא אפילו אלף פעמים. כתב מרן הקדוש דנפקא ליה מעובדא דרב שם דף פ"ז דאזל לרצות את רבי חנינא רבו י"ג מעלי יומי דכפורי ע"כ ומה שלא הלך עוד אפשר דהיינו משום שידע הסיבה שלא היה מוחל לו נמנע ושוב לא הלך אף שלא מחל לו כדמוכח מהש"ס דקאמר ולא אפייס ולדברי הר"ם בן חביב ז"ל שכתב דכל זמן שהיה חי הלך רב ואילו היה חי יותר היה הולך אתי שפיר טפי:

הלכה י

אסור לאדם להיות אכזרי וכו'. מרן ז"ל הוכיח ממ"ש בההוא עובדא דרבי חנינא שם דהיכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ע"כ וקשה דמהתם ליכא למילף איסורא אלא חסידות בעלמא ומשום הכי הקשו לר' חנינא דהיכי לא הוה מקיים הך מלתא דחסידותא דלגבי גברא רבא דכוותיה הוי כעין חיוב ותו איכא למידק דרש"י ז"ל פ"ק דר"ה דף י"ז ההך מימרא דכל המעביר על מידותיו וכו' פירש שאינו מדקדק למדוד מידה למצערים אותו אלא מניח מדותיו והולך לו כמו אין מעבירין על המצות אין מעבירין על האוכלין מניחן והולך לו ע"כ משמע דר"ל בלא בקשת מחילה תכף שציערוהו הוא מוחל והיכי ילפינן לנדון דידן דהכא איכא בקשת מחילה ואין זה קושיא דבפ"ב דיומא דף כ"ג אוקימו להך דרבא דוקא שביקש ממנו מחילה דקאמר דמפייסו ליה ומפייס ולקושיא ראשונה יש לומר דמרן ז"ל סמיך אמ"ש במשנה ולא יהא המוחל אכזרי שהזכיר אחר זה ומינה ילפינן דאיסור יש בדבר והחכם השלם אלוף נעורי כמה"ר משה מנחם נר"ו תירץ דחיליה דמרן הוא מדמותיב בכח והיכי עביד הכי משמע דאיסורא נמי איכא דאם הוא מידת חסידות הוה ליה לומר ורבי חנינא לא סבירא ליה הא דאמר רבא וכו':

הלכה יא

החוטא לחבירו וכו' ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה וכו'. חילוק יש בדבר דבמת חבירו צריך להקדים הוידוי לה' ואחר זה לחבירו משום אורח ארעא אמנם כשהוא בחיים צריך תחילה שיבקש מחבירו דוקא דהרי הוא מעוכב השחרור והמחילה מאתו יתברך כמבואר משא"כ לאחר מיתה וק"ל:

פרק ג

הלכה א

כל אחד ואחד מבני אדם וכו'. עיין בזה להרב לחם משנה ז"ל שפירש הענין בטוב טעם ודעת:

הלכה ב

אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו וכו'. הנה מרן הקדוש ז"ל הליץ בעד רבינו להשגת הראב"ד ז"ל דכבר אפשר שיראה לנו שהוא רשע גמור ועשה מצוה שבעבורה ראוי שיזכה וכו' כלומר דלעולם איירי במיתה של עולם הזה ממש וראיתי להרב לח"מ ז"ל שהקשה על רבינו מההיא דספ"ק דקדושין דף ל"ט מי שזכיותיו מרובין מעונותיו דומה כמי ששרף כל התורה כולה ואם עונותיו מרובין מזכיותיו דומה כמי שקיים כל התורה כולה והעלו באותה סוגיא דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וכו' ונראה דכוונת רבינו במ"ש מת ברשעו רוצה לומר מיתת העולם הבא ורבינו איירי בשיקול העשוי בשעת מיתתו כמו שביאר לקמן ואמר כשם ששוקלים זכיות האדם בשעת מיתתו משמע דעד השתא בשיקול העשוי בשעת מיתה איירי וכי תימא מכל מקום הרי כתב לקמן בד"ה מי שנמצא צדיק נחתם לחיים וכו' י"ל דצדיק דקאמר רוצה לומר באותו הדין וכן רשע וכו' ושכ"כ הרמב"ן ז"ל ע"כ ומבואר דזהו נגד מ"ש מרן ז"ל שפירש דברי רבינו במיתת העוה"ז והפסוק שהביא רבינו גם כן מורה דבמיתת העוה"ז קאמר כי מכת אויב הכיתיך מוסר אכזרי על רוב עונך עצמו חטאתיך והתם איירי בענין הגלות שנהרגו כמה מישראל בעוה"ז ותו דתיבת מיד שכתב רבינו אינו מתיישב לענין מיתת העולם הבא ותו שכתב וכן מדינה וכו' וכן כל העולם וכו' משמע דבעוה"ז קאמר ואפשר דרבינו פסק כההיא דפ"ק דר"ה דף ט"ז אמר רבי כרוספדאי א"ר יוחנן שלשה ספרים נפתחים בר"ה וכו' צדיקים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר לחיים רשעים גמורים נכתבים ונחתמים לאלתר למיתה וכו' וסבירא ליה דמיתת העולם הזה קאמר ודלא כהתוספות ופסק כהך דסוגיא בדוכתא עדיפא ומה גם דרבי אבין ורב נחמן בר יצחק מייתו קראי לסברא זו

וקרא דרב נחמן בר יצחק מוכח טפי דמיתת העוה"ז קאמר דיליף ממשה מחני נא מספרך וכו' ואין סברא דמרע"ה היה אומר לאבד עצמו מן העולם הבא ודו"ק:

הלכה ג

כל מי שניחם וכו'. מסקנא דמלתא בקדושין דף מ' ועיין למהר"י לוי סימן צ"ה:
וכשם ששוקלין. פ"ק דר"ה דף ט"ז ורבו הפירושים בעניינים אלו עיין להמפרשים ז"ל:

הלכה ד

לפיכך צריך כל אדם שיראה עצמו וכו'. מילת לפיכך אינו מתיישב למ"ש אף על פי שתקיעת שופר וכו' ואפשר דקאי כלפי מ"ש אלו השוכחים את האמת בהבלי הזמן ושוגים כל שנתם וכו' ועל זה כתב לפיכך כלומר כדי שלא ימנה עם אותם האנשים:

הלכה ה

בשעה ששוקלין וכו'. רבינו סבירא ליה דמ"ש בגמרא שלש כיתות ליום הדין לאו היינו תחיית המתים כמ"ש התוס' ורש"י והר"ן ז"ל לפי שהוא מפרש הא דשלשה ספרים נפתחים בר"ה וצדיקים גמורים לאלתר לחיים דהיינו חיי העוה"ז ומיתת העוה"ז ולפי זה אי חזינן דצדיקים מתים הוא דנראה לנו כן כמ"ש מרן ז"ל והכא מיירי בשעת המיתה. וכמ"ש לעיל הל' ג' כשם ששוקלין בשעת מיתתו וכו' אלא דקשה טובא על רבינו מלשון הגמרא שאמרו שלהבנונים רב חסד מטה כלפי חסד והיכי עביד. רבי אליעזר אומר כובש שנאמר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו רבי יוסי בר חנינא אמר נושא שנאמר נושא עון ועובר על פשע תנא דבי רבי ישמעאל מעביר ראשון ראשון וכן היא המידה אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק דאי איכא רובא עונות מחשיב בהדייהו ופירש רש"י זכרונו לברכה מעביר ראשון ראשון עון שבראשונים הבאים לתתם לכף מעבירו ושומטו שאם היו מחצה על מחצה כיון שחסר אחד מהם יכריעוהו הזכיות וכך היא המידה ועון עצמו אינו נמחק אלא מונח לצד אחד דאי איכא רובא עונות בהדי ההוא עון מתחשב בהדייהו למנות עם רשעים גמורים ע"כ דהיינו לומר שאם נמצאו מחצה עונות ומחצה זכיות בלא אותו עון דנמצא שבאותו עון הוי רובא אז מתחשב עם אותו המחצה ודנין אותו כרשע גמור ואם כן קשה דרבינו כתב דאם נמצאו זכיותיו כנגד עונותיו דהיינו מחצה על מחצה אז מעבירים ראשון ראשון והוי צדיק. וראיתי להר"ן ז"ל שם שכתב דרבינו פוסק כשיטת הרי"ף דסבירא ליה דתנא דבי ר' ישמעאל הכי קאמר בתחילת מעשיו של אדם אם חוטא חטא ראשון ושני הקב"ה מעבירו ממנו ואינו כותבו בכלל עונותיו והיינו מאי דקאמר ר' יוסי בר יהודה פ"ב דיומא עבר אדם ראשונה ושניה מוחלים לו ולפ"ז על כרחך כי אמר רבא ועון עצמו אינו נמחק וכו' ה"ק דאי איכא רובא עונות בלא הג' ראשונות

הנך שלשה מחשיב בהדייהו דלא מצינן למימר דכל היכא דאיכא רובא עונות אפילו בהדי ג' ראשונות דנימא דמתחשבי כולהו דאי הכי מאי איכא בין עונות ראשונים להנך בתראי אי איכא רובא זכיות הא קי"ל דרב חסד מטה כלפי חסד ואפי' בהנך בתראי ואי איכא רובא עונות הא אמרת דאפילו תלתא קמאי מחשבי ומאי וכן היא המידה דאמרינן מדכתיב הן כל אלה יפעל אל אלא ודאי כי קאמר רבא היינו אי איכא רובא מג' ואילך עכ"ל הראת לדעת דרבינו לא סבירא ליה כפי' רש"י ז"ל אלא ס"ל דאם נמצאו מחצה על מחצה בלא הג' ראשונים אז הוא זכאי ורבא איירי בנמצאו רובא עונות דוקא אלא דאכתי קשה דאי פי' מאי דתנא ר"י היינו הג' עונות א"כ מעביר ראשון ראשון שכתב רבינו אחר המשקל מנא ליה אימא דמוחלים לגמרי כמו בצדיק גמור ובגמרא לא הוזכר זה וגם הרי"ף ז"ל לא הזכיר זה וי"ל דרבינו פסק כמ"ד נושא ור"ל מוחל העונות ומדאיצטריך גבי בנוני לומר כן שמע מינה שהוא משונה מצדיק גמור דבצדיק גמור ממילא הם מחולים כיון שזכיותיו מרובים על עונותיו אבל גבי בנוני כיון שמידתו יתברך להטות כלפי חסד מעביר ראשון ראשון להיות שכל אחד נחשב ראשון וכמ"ש רבינו ואפשר דלזה ג"כ רמז הרי"ף ז"ל שהביא קרא דנושא וכו' וההיא דמעביר ראשון ראשון נראה דפסק כתרוויהו. ועוד אפשר לומר דמאי דקאמר ר"י מעביר ראשון ראשון וכך היא המידה ר"ל גם אחר שנמצא בינוני כך היא המידה שמעביר ראשון ראשון וכ"כ הרב לח"מ ז"ל:

ארץ זו משל כלומר ארץ החיים והוא העולם הבא. נראה דרבינו ס"ל דהאי עולם הבא היינו גן עדן וכן נראה ממ"ש פי"ב מהלכות מלכים והיינו משום דמפרש דיום הדין היינו יום המיתה אבל התוספות ז"ל כתבו שם דהך יום הדין היינו תחיית המתים והך עולם הבא היינו אחר התחייה שהוא קיים לעולם:

וכן חסידי אומות העולם. פ' חלק (סנהדרין דף ק"ב) וחסידי אומות העולם היינו שקיימו ז' מצות שנצטוו בני נח באמונה שלימה שציום הקדוש ברוך הוא בתורה על ידי משה רבינו עליו השלום כמ"ש רבינו פ"ט דהלכות מלכים:

הלכה ו

והמושך ערלתו. פי' שמושך ערלתו לכסות המילה כדי שלא יראה שהוא מהול כ"כ התוס' יו"ט ז"ל פ"ג דאבות אמתניתין דאין להם חלק לעולם הבא דקתני והמפר בריתו של אברהם אבינו וכנראה שכן מפרש רבינו דאילו בשלא מל כלל סבירא ליה דאינו חמור כ"כ כמו זה שהוא עושה מעשה והכי איתא נמי בירושלמי דפאה והמפר ברית זה המושך ערלתו ושם בפ' חלק אלא דקשיא לי דבפי' המשניות פירש מיפר בריתו של אברהם אבינו כמשמעו משמע דר"ל שלא מל מעולם וכמ"ש התוס' יו"ט בלשון ראשון

ובסוף פ"ג דמילה כתב רבינו וז"ל וכל המיפר בריתו של אברהם אבינו והניח ערלתו או משכה אין לו חלק לעולם הבא וצ"ל דס"ל לרבינו דהיינו הך והכא שכתב מושך ערלתו לבד סמך אמ"ש בהלכות מילה ולפ"ז מ"ש בפי' המשניות אפשר דר"ל כמשמעו בלשון כולל בענין המילה בין שלא מל לעולם בין שמשך ומסכים עם התוס' יו"ט לפירוש ראשון וכן הירושלמי חדא מנייהו נקט. וראיתי להר"ח אבולעפיה פ"ו דע"ז שהקשה על רבינו ממ"ש פ"ז דתרומות דמשוך אוכל בתרומה אף מדרבנן ומדבריהם שימול פעם שניה עד שיראה מהול ע"כ. ואחר דאיסורן מדרבנן כרת דרבנן מי איכא כמ"ש פרק הנזיר אחיכו עליה כרת דרבנן מי איכא והתוספות פ' הערל (יבמות דף ע"ב) כתבו ואף על גב דאמרינן פ"ק דשבועות דמשוך בכרת היינו שלא מל כלל ע"כ ולרבינו קשה ע"כ ותו קשיא לי ממ"ש פ"ג דמילה וז"ל וכל המיפר בריתו של אברהם אבינו והניח ערלתו או משכה וכו' אין לו חלק לעוה"ב ואפשר דלק"מ דעל כרחך כל הנהו כריתות דמני הכא לאו היינו כרת ממש דהא כולם ורובם ככולם הוו דרבנן ואסמכתא בעלמא אלא על כרחך לומר דלאו היינו כרת ממש דהיינו שהולך ערירי וכו' וכן צ"ל בההיא דהלכות מילה ולאו דהוי מדאורייתא כלל. כדמוכח להדיא פרק הערל יעו"ש. ואפשר דמאיזה אסמכתא ילפינן לה ולעולם שהוא מדרבנן ודו"ק דהיכא שלא מל כלל הרי ענשו מבואר בפסוק וק"ל:

הלכה ז

חמשה הם מישראל הנקראים יוצאים מן הדת וכו'. עיין להרב לח"מ שהקשה כמה קושיות על רבינו וממ"ש פ"ד דהלכות רוצח ופ"י דע"ז ובהלכות עדות פי"א ובהלכות שחיטה פ"ו ותירץ בטוב טעם יעו"ש ועוד מצינן למימר דרבינו בהלכות תשובה נחית לפרט השמות של כל אחד האמיתי אמנם בשאר מקומות גבי העונש דמורידים ולא מעלים לא נחית לפרט כל אחד בשמו האמיתי וכיון דעונש כולם שוה לעונש האפיקורוס כללם בלשון זה דלענין זה הם שוים וסמך אמ"ש במקומו הראוי שהוא בהלכות תשובה ודו"ק:

הלכה ח

שלשה הן הכופרים וכו'. פ' חלק (סנהדרין דף צ"ו) ואיתא התם אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו ורבינו השמיטה נראה דס"ל דאין הלכה כאבא שאול הגם דאין נראה כן מפירושו להמשנה שם ועיין להראב"ד ז"ל:

הלכה ט

שנים הם העבריינים וכו'. פ"ב דע"ז דף כ"ו ומשמע התם דמומר לתיאבון נמי מומר הוי ומאי דלא הזכירו רבינו היינו משום דס"ל דאפ"ה יש לו חלק לעוה"ב דדוקא באותם

שמורידין ולא מעלים ששנו שם נאמר דאין להם חלק לעולם הבא אבל מומר לתיאבון אין סברא לומר דאין לו חלק לעולם הבא אף דענשו חמור וכן תירץ הרב לח"מ ז"ל ובזה מתורץ גם כן מה שהקשה הרב כנה"ג ז"ל דאמאי לא הזכיר רבינו ההוגה את השם באותיותיו שאמרו במשנה לדעת אבא שאול דאין לו חלק לעולם הבא ואף אם נאמר דרבינו ס"ל דאין הלכה כמותו מ"מ על כרחך איסורא איכא והו"ל להשמיענו דאיכא איסורא מיהא והא לא קשיא כאמור דרבינו לא נחית אלא לאותם שאין להם חלק לעולם הבא דוקא:

והוא שיעשה להכעיס. כתב מרן ז"ל דבפ"ב דע"ז פליגי ביה רב אחא ורבינא וכו' ובפלוגתא דרב אחא ורבינא קי"ל לקולא ולכך פסק רבינו דלהכעיס הוי מומר ולא אפיקורוס ע"כ והדבר תמוה דבפ"ד מהלכות רוצח כתב להפך וז"ל ובפלוגתא דרב אחא ורבינא פסק כמ"ד מומר להכעיס אפיקורוס הוא משום דסברא הוא דכיון שעושה להכעיס אפיקורסות נזרקה בו ועוד דרבי אבהו ורבי יוחנן סברי הכי ע"כ וכאן כתב דפסק לקולא וצ"ע. ותו קשיא לי דהתם כתב דמדברי רבינו נראה שהיה גורס אפיקורוס במקום המסורות וכו' ואיך ס"ד לומר כן כיון דרבינו פסקו להדיא פ"י דע"ז שכתב דהמוסרים ואפיקורוסים מישראל מצוה לאבדן ביד וכו' וכתב שם מרן ז"ל מההיא דפ"ב דע"ז וקתני בהדייהו המסורות וכ"כ פי"א דעדות ומי הכריחו לפרש כן דבהכי מחלפא שיטתיה דרבינו והוה מצי למימר דשם בהלכות רוצח אף שלא הזכיר מוסרות תשובה תולה דסמך אמ"ש באותם המקומות שכתבנו ודו"ק:

העבריין לכל התורה כולה. כתב מרן ד"ה המומר לכל התורה כולה וכו' ועוד שהם אומרים שהם ע"כ ר"ל שהם דהיינו האלוהות יותר מאחד בלשון רבים כידוע ודו"ק:

הלכה י

ואחד האונס וכו'. נראה כוונתו ז"ל משום דהוה אמינא דכיון שהיו יודעים שזו ע"ז ושאסור לעובדה הוה להו ליהרג ולא יעבור והוה ס"ד דאין ענשו חמור כל כך משום דדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעים דהיינו טעמא דאין טוענין למסית לכך הוצרך להשוותם כמות זה כן מות זה ודו"ק:

הלכה יב

ושניהם אין להם חלק לעולם הבא. ולענין עונש עוה"ב יש חילוק ודאי דזה בגופו וזה בממונו וק"ל:

הלכה יד

ויש עבירות קלות מאלו. כתב מרן ז"ל ועוד מנ"ל שאלו קלות מהראשונות דמי חמיר בעל לשון הרע ממבזה מועדות וכו' ע"כ ויש לומר דאה"נ דחמיר וחמיר שהרי גורם להרוג נפשות ומחריב את העולם וקראו רבינו גם כן כופר בעיקר כמו שמבואר בדברי רבינו פ"ז דהלכות דעות תדע עוד דבגמ' אמרו שלשון הרע שקול כנגד ע"ז ג"ע וש"ד וכמ"ש רבינו שם. ומ"ש מרן ואפשר לומר שמיפר בריתו של אברהם אבינו היינו מושך בערלתו. וכן הובא בירושלמי דפאה פ"א המפר ברית זה שהוא מושך לו ערלה וכ"כ בפ' חלק ועיין מ"ש לעיל. עוד הקשה מרן ז"ל דלמה לא מנה גם מגלה פנים בתורה וי"ל דבפרק חלק אמרינן דמגלה פנים בתורה היינו מבזה ת"ח וכו' ופסק כרב ור' חנינא וכו' וכיון דהוי מידי דספיקא פסק לקולא ע"כ והדבר תמוה הרבה איך אפשר שנעלם מעיני כבודו של מרן הקדוש דברי רבינו בהל' י"א ששם מנה המגלה פנים בתורה שהוא העושה עבירות ביד רמה כיהויקים וכבר נתעורר בזה הר"ח אבולעפיה נר"ו והרב בעל מעיל שמואל ז"ל וגם הרב לח"מ ז"ל כתב דהיינו מאי דאמרו בגמ' כמנשה מלך יהודה נראה דפירש דברי רבינו גם כן דקאי המגלה פנים בתורה שאמרו כן בגמרא ללישנא קמא ומרן ס"ל דרבינו פסק כלישנא בתרא ובודאי שאם נאמר דרבינו פסק כלישנא קמא מתיישב שפיר דברי רבינו שכאן הזכיר דין מגלה פנים בתורה ולקמן הזכיר דין האפיקורוס שהוא המבזה ת"ח שהוא קל ממנו כדמשמע מהש"ס ולא הוצרך להזכיר דין המבזה חבירו לפני ת"ח שהרי אינו אפילו אפיקורוס אלא קיל טפי ללישנא קמא לסברת רב ור"ח וכ"כ הר"ח אבולעפיה נר"ו.

ובזה מתורץ גם כן מה שהקשה מרן לעיל סוף ד"ה ג' הם ישראלים וכו' דלמה השמיט רבינו האפיקורוס האמור בש"ס שהוא המבזה ת"ח או המבזה חבירו בפני ת"ח וכתב במקומה מה שכתב כלומר סוג של אפיקורוס אחר ולפ"ז לא קשיא דכיון דאותו אפיקורוס האמור שם הוא קיל ממגלה פנים בתורה לכך ס"ל דבכלל עבירות קלות הוא לגבי הני ומאי דקרו ליה אפיקורוס היינו כשהרגיל עצמו בזה ולא אם עשאו פעם אחת כמו אלו תדע עוד דאיכא מאן דס"ל דאפיקורוס היינו מבזה חבירו בפני ת"ח ואין סברא כלל לומר דבפעם אחד יקרא אפיקורוס לענין העונש שהזכיר רבינו בהל' ו' אלא ודאי דלא אמרו כן אלא כשהרגיל עצמו בכך.

ומאי דנראה להליץ בעד מרן ז"ל דלא לשוינהו טועה בדבר משנה ח"ו היינו דמרן ז"ל עיני כבודו פקח במ"ש רבינו בפירוש המשנה למסכת אבות פ"ג שכתב וז"ל מגלה פנים בתורה הוא מי שעובר על מצות התורה בפרהסיא והוא תכלית הכפירה כמו שאמר

השם יתברך והנפש אשר תעשה ביד רמה וענין מגלה פנים יגלה פנים ויעיז וזהו לשון כפירה והוא מפורש כן בגמרת פאה אמרו המגלה פנים בתורה העובר על דברי תורה בפרהסייא כיהויקים בן יאשייהו ע"כ וזהו בגמרא ירושלמי פרק א' דף ט"ז ע"ב יעו"ש והובא גם כן שם בפ' חלק ורבינו שכתב כאן כיהויקים נראה דמסכים הולך עמ"ש שם שהוא מהירושלמי ומנשה בן חזקיה שאמרו בש"ס דילן היינו שהיה דורש דרשות של דופי כמ"ש רש"י ז"ל ועושה עבירות ביד רמה שכתב רבינו לאו היינו זה כלל דדורש דרשות של דופי אף שלא יעשה שום מעשה הוא חייב וכאן כתב רבינו דבעינן שיעשה עבירות ביד רמה בפרהסיא דוקא והשתא ראה מרן הקדוש דרבינו פסק לקמן דהמבזה תלמיד חכם אין לו חלק לעולם הבא דדין זה הוא האמור בש"ס דילן גבי ההיא פלוגתא דרב ור' חנינא וכו' משמע דס"ל דלא פליג הירושלמי אש"ס דילן דאפשר דתרי גווני מגלה פנים בתורה איכא ומעתה הקשה עליו דלמה לא מנאו גם כן ולזה תירץ דפסק כלישנא בתרא וכו' ומעתה למפרע תפול הקושיא שהקשה לעיל דלמה לא מנה דין האפיקורוס אף שהיא בסגנון אחר מכל מקום קשיא זה נראה לענ"ד בדעת מרן ז"ל בקצת דוחק.

עוד כתב מרן וז"ל ומה שמנה רבינו קורא לחבירו בכינויו ומתכבד בקלון חבירו לא ידעתי מקום שבו יאמרו שאין להם חלק לעולם הבא וכו'. כתב הפר"ח ז"ל דזה איתא בבראשית רבא דף א' ע"ד ובירושלמי פ' אין דורשין ועיין בפ"ו מהל' דעות הל' ג' ע"כ.

פרק ד

הלכה א

כ"ד דברים מעכבים את התשובה וכו'. בברייתא שהביא הרי"ף והרא"ש ז"ל ראיתי כמה דברים שנשנו שם באופן אחר והם במחטיא את הרבים הוסיף רבינו המעכב וכו' הרואה בנו הוסיף רבינו כל שאפשר וכו' האומר אחטא הוסיף רבינו יוה"כ המבזה רבותיו ושם נאמר גם מבזה אבותיו והרא"ש ז"ל כתב המבזה אבותיו לחוד וגם כתב המקלל אבותיו המוצא אבידה ואינו מחזירה ורבינו כתב ואינו מכריז המרגיל בסעודה שאינה מספקת ורבינו כתב האוכל ולכך נראה דרבינו לא העתיק הברייתא מהרי"ף ז"ל ואפשר שהעתיקה מאיזה מסכתא כמ"ש מרן וכמו שצ"ל בהרא"ש ז"ל כמבואר ועוד דרבינו חלקם לפי מדרגתם בארבעה ראשונים כתב אין הקב"ה מספיק בידו לעשות תשובה לפי שהוא היה סיבה שחטאו אחרים ואף אם הוא יחזור עדיין נשאר להשיב אותם בתשובה על מה שעשו וההיא דאחטא ואשוב היינו בשביל שהובאה במתניתין להדיא ובחמשה אחרים נחית דרגא שהם נועלים דרכי התשובה כלומר שאף שהקדוש ברוך הוא יספיק

על ידם דרכי התשובה ננעלים בפניו והחמשה אחרים הם קלים מאלה שאף שאין דרכי התשובה ננעלים בפניו אי אפשר שישוב בתשובה גמורה והחמשה אחרים אף שאפשר שתהיה תשובה גמורה אין חזקתו שישוב מהם והחמשה אחרים מצד שימשך אחריהם קשה לפרוש מהם והזהיר לבל ידבק בהם כלל:

האומר אחטא ואשוב ובכלל זה האומר אחטא ויום הכיפורים מכפר. הקשו המפרשים ז"ל דבמתני' אמרו ב' פעמים אחטא ואשוב ובגמ' דף פ"ז פריך למה לי תרי זמני כדרב הונא אמר רב דאמר רב הונא אמר רב כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו הותרה לו ס"ד אלא אימא נעשית לו כהיתר מוכח דבעינן תרי זמני דוקא ע"כ והרבה דרכים נאמרו בזה יעוין עליהם.

ומה שנראה לענ"ד דרבינו קשיתיה מאי דנקט במתני' אחטא ויום הכפורים מכפר חד זמנא והיינו דאין מספיקין בידו וכ"כ בפי' המשניות מוכח דגם באחטא ואשוב בחד זמנא סגי ומה גם שהברייתא שהביא הרי"ף והרא"ש ז"ל חד זמנא קתני וג"כ כי היכי דלא לפלוג מתני' ההך ברייתא על כרחך צ"ל כן ולפ"ז הכי מתפרש דברי הש"ס דהמקשן הקשה משום דס"ד דמתני' דוקא קתני דבעינן תרי זמני והוקשה לו דלמה לי תרי זמני כיון דביוה"כ בחד סגי ולזה תירץ דאה"נ דבחד זמנא סגי ומאי דתני תרי זמני היינו לרמוז הדין דרב הונא דכשאדם עושה עבירה ושונה בה אף דלא אמר כלום כיון שידע שהיא עבירה ואפ"ה הזיד ושנה בה אין מספיקין בידו לעשות תשובה ושקול זה כהאומר אחטא ואשוב חד זמנא דאי לא תימא הכי קשה טובא דאיך אפשר לתת עונש שוה לאומר בפיו ומעיז פניו ועושה העבירה לעושה העבירה גרידא זה אינו בדין לכך צריך לומר דמתניתין אפילו בפעם אחת סגי ונקט תרי זמני לענין דינו של רב הונא ולפ"ז אתי שפיר נמי מאי דאמרינן התם גבי אחטא ויוה"כ מכפר דאפילו לרבי דס"ל דיוה"כ מכפר בלא תשובה הכא מודה דאגב שאני ופי' רש"י ז"ל מאחר שעליו הוא סומך לחטא אינו מתכפר ואי אמרת בשלמא דבפעם אחד קאמר שפיר אלא אי אמרת דדוקא ב' פעמים אבל בפעם אחד הדרן לכללין דיום הכפורים מכפר בלא תשובה לדעת רבי איך יעלה על הדעת דאף כשהעיז פניו לחטא אף בעבירות חמורות כגון כריתות ומיתות בי"ד במזיד וביד רמה על סמך יום הכפורים שיתכפר לו בלא תשובה כלל כדס"ל לרבינו (וכדאיתא בשבועות דף י"ג עיי"ש) זה נראה דוחק גדול לומר כן אלא על כרחך לומר דבפעם אחד סגי וגם כן לחלק בין אחטא ואשוב לאחטא ויום הכפורים מכפר הוא דוחק. זה נראה לענ"ד שאפשר שהכריחו לרבינו לומר כן וכן העתיקו הרי"ף והרא"ש ז"ל וגם בפסקי הרא"ש לא הזכיר אלא לשון הברייתא פעם אחת לחוד ולא הזכיר יום הכפורים משום דה"ה

והוא הטעם. שוב ראיתי למהר"ם בן חביב ז"ל שכתב מעין זה יעו"ש אלא שלא הזכיר מי הכריחו לרבינו לפרש כן ופי' דברי הש"ס באופן אחר יעו"ש ותהלה להשי"ת:

הלכה ב

והחולק על דברי חכמים וכו' והמלעיג על המצות. נראה דמלעיג גדול עונו מחולק לפי שהוא דרך ביזוי ובדברי חכמים כתב דאפי' חולק על דרך חומר בדברי סופרין וכו':

הלכה ג

והאוכל שור עניים. כ"כ הרי"ף אבל הרא"ש ז"ל גורס בדלי"ת וכתב מרן הקדוש דאפשר שגם רבינו גורס שוד בדלי"ת ולישנא דקרא נקט ונתן טעם רבינו וכו' ע"כ הוצרך מרן לזה לפי שלדברי הראב"ד ז"ל היינו טעמא דמעכב תשובתו לפי שהוא אומר שלא חטא שאומר שלי אני נוטל דאל"כ אמאי איצטריך לתת טעם לדבריו ז"ל ולכך מרן כ"מ הוצרך ליישב דברי רבינו גם לגירסא זו ודו"ק:

פרק ה

הלכה א

רשות לכל אדם וכו'. ע"ז דף י"ז ומגילה דף כ"ה הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

הוא שכתוב בתורה הן האדם היה כאחד ממנו כלומר וכו'. דלשון כאחד ממנו ר"ל שהוא יחיד בתחתונים כמו שאני יחיד בעליונים וכן פירש רש"י ז"ל ולפ"ז אין לו מין שני בעולם דומה לו דשאר בהמות וחיות אינם בחירים לדעת הטוב והרע ופשוט:

הלכה ב

כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו. וחז"ל אמרו חייב אדם לומר אימתי יגיעו מעשי למעשה אברהם יצחק ויעקב וק"ל:

או חכם או סכל וכו'. עיין בדברי רבינו פ"א דהלכות דעות:

הלכה ה

וכיון שכן הוא אין בנו כח וכו'. על מה שהשיג הראב"ד ז"ל לדברי רבינו עיין להרמ"ע ז"ל שכתב דכוונת רבינו הוא בדרך עמוק וכתב כן בדרך רמז ולשון חידה ואין להבינו לפי הפשט יעו"ש ועיין בשאלות ותשובות הריב"ש ז"ל סימן קי"א:

פרק ו

הלכה ב

התשובה כתריס לפני הפורענות. על דרך שכתב רבינו סוף פרק א' עיי"ש:

הלכה ג

ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר לו שלח ועשה תשובה וכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא שאין אתה משלח שנאמר וכו'. פי' שאמר לו שהוא לא היה רוצה לשלחם וכאילו הוא היה הסיבה אלא שהיה מאיים עליו כדי שישלחם ולפי האמת הוא היה מחזק את לבו ולזה תירץ להודיע לבאי עולם וכו':

הלכה ה

והלא כתוב בתורה וכו'. הנה בפ"ג דנדרים דף ל"ב איתא אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים וכו' מפני שעשה אנגריא בתלמידי חכמים שנאמר וירק את חניכיו וכו' ושמואל אמר מפני שהפריז על מידותיו של הקדוש ברוך הוא שנא' במה אדע כי אירשנה ור' יוחנן אמר שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך וכתב שם הרא"ש וז"ל מפני מה נענש וכו' אף על פי שעבירת העונש מפורשת על אומרו במה אדע מ"מ עבירה זו הענישתו להיות נופל בבמה אדע ע"כ ולפי דבריו ז"ל צ"ל דשמואל בא לומר שאין לו לאברהם אבינו כי אם עון זה של במה אדע ולא כסברת המקשן והתרצן שעבירה אחרת הענישתו להיות נופל בבמה אדע אף שראיתי להר"ח אבולעפיה נר"ו שלא רצה להבין כן ונדחק קצת בזה עיי"ש ולענ"ד נראה הוא פשוט.

ושם ראיתי שהקשה קושיא עצומה משם הרב בעל חדושי אגדות ז"ל דממ"ש התוספות פ"ק דברכות דף ז' מוכח דמלחמת המלכים אחר אומרו במה אדע הוא ואיך עבירה זו הענישתו להיות נופל בבמה אדע דקדים וצ"ע ותירץ נר"ו שמביא ראיה שדרכו היה לעשות אנגריא בת"ח ממה שראינו מפורש במלחמת המלכים שלא הקפיד בדבר ילפינן שדרכו לעולם כך וכו' ע"כ ובאמת שלכאורה הייתי רוצה לתרץ גם אני הצעיר כן והייתי מביא לו סמוכות מההיא דאל תביט אל מראיהו וכו' כי מאסתיהו ופירשו ז"ל מדכתיב ויחר אף אליאב שהיה אחר זה שמע מינה שדרכו בכך אמנם חש לן לאוקומי כי הך באותו צדיק זצוק"ל ולהאשימו שהיה דרכו לעשות עבירה כזו ופשט הדברים לא משמע הכי חלילה שהרי לא אמרו אלא שעשה משמע פעם אחת ותו לא וגם זה לא היה כי אם על צד הדוחק וההכרח להציל בן אחיו נשיו טפיו ורכושו אלא שאפילו הכי נענש כי הקדוש ברוך הוא מדקדק עם חסידיו אפי' כחוט השערה עד שהאיר ה' את עיני ומצאתי להרב אבן עזרא ז"ל בפסוק ומושב בני ישראל פרשת בא שהביא דברי המפרשים ז"ל בחשבון פסוק זה וכתב ז"ל ואין צורך לכל זה רק חשבון ת' שנה מיום שנולד יצחק ואלה השלשים שנה הנוספים מספרם מיום שיצא אברהם אבינו מארץ מולדתו מאור כשדים

ובא עם אביו לחרן וכו' ואברהם ישב עם אביו בחרן חמש שנים ובא אל ארץ כנען והוא בן חמש ושבעים שנה וכו' והנה כאשר נולד יצחק תמו שלשים שנה שיצא אברהם מארצו וכו' ויהיה פסוק אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים דבק עם כל הפרשה למעלה ולמטה וכו' ואברהם אמר גר ותושב וכו' ת"ל שנה מיום שיצא מארץ מולדתו ע"כ נמצא שבברית בין הבתרים לא היה בן ע' שנה כסברת התוספות ז"ל ושהפרשיות אינם כתובים כסדר אלא הכל מסודר על נכון זו אחר זו ומלחמת המלכים היתה בהיותו בן ע"ה שנה כשיצא מבית אביו ושוב אחר זה נדבר עמו בין הבתרים ובשרו שלא ייירא דכתיב אל תירא אברם וכו' וכן מצאתי להדיא בדברי בעל הטורים בפסוק כה יהיה זרעך שכתב וז"ל כה יהיה זרעך פירוש כשיהיה לו עוד עשרים וחמש שנים כמנין כ"ה יהיה לו זרע שהרי בברית בין הבתרים היה אברהם בן חמש ושבעים שנה וכו' ע"כ הרי גם הרב תפס במושלם בפשיטות כחשבון הראב"ע ז"ל וכזה ס"ל להרא"ש ז"ל דמלחמת המלכים קדמה למראות בין הבתרים כפשט הפרשיות על סדרן ואין צורך לעקם הכתובים ודרך זה הוא נכון גם לפום סוגיין דפ"ק דשבת דף ט' ובפרט עמ"ש התוספות שם בסוף דבריהם יעו"ש:

לא מפני זה יאמר הרשע וכו' כענין שנא' כי לא יחדל אביון מקרב הארץ. רש"י ז"ל בפי' החומש פירש דהיינו כשאין ישראל עושים רצונו של מקום אבל כשישראל עושין רצונו של מקום כבר הבטיחם אפס כי לא יהיה בך אביון ורבינו נקט זה לדוגמא בעלמא:

פרק ז

הלכה ב

לעולם יראה אדם וכו'. אבות פ"ב ושבת דף קכ"ג:

הלכה ד

אמרו חכמים מקום שבעלי תשובה עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד. קצת קשה דזה הוי פלוגתא דרבי יוחנן ורבי אבהו בפ' אין עומדין (ברכות דף ל"ד) וקי"ל כר' יוחנן בעלמא והכא פסק כרבי אבהו ואפשר דלא נאמר כן אלא בענין דנפיק מיניה דינא אבל בהא דתלי בסברא ובדרשת הפסוקים פסק כר' אבהו דמסתבר טפי שהרי טעם טעם החטא וכמ"ש רבינו ובשו"ת הרא"ם סימן פ"ו הביאו הכנסת הגדולה ז"ל כתב עוד דאף רבי יוחנן לא פליג עליה דרבי אבהו אלא בעדיפותא אבל לענין צדיק ורשע כו"ע מודו דבעלי תשובה צדיקים גמורים הם ובני העולם הבא הם ופשוט:

הלכה ו

ונאמר ביכניהו ברשעתו וכו' וכיון ששב בגלותו נאמר בזרובבל בנו ביום ההוא וכו'. פרק אחד דיני ממונות (סנהדרין דף ל"ז) וקשה דהיכי קאמר רבינו דזרובבל הוא בנו של יכניהו ומייתי קרא דהוא בנו של שאלתיאל ובדברי הימים א' ג' מוכח דשאלתיאל היה בנו של יכניה ופדיה היה בנו של שלתיאל וזרובבל היה בנו של פדיה בן בנו של יכניה נמצא דזרובבל היה בן בן בנו של יכניה וכן נראה מפירוש רד"ק ז"ל שם ובירמיה כ"ב ותחילת חגי יעו"ש וא"כ צ"ל דבנו דנקט לאו דוקא ובעי לומר זרעו וקראו בנו כלפי מה שאמר לו הקדוש ברוך הוא כתבו את האיש הזה ערירי וכיון ששב והוא בבית האסורים תכף נענה והוליד כמ"ש רד"ק שם ועיין בילקוט:

הלכה ח

וחטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים. מ"ש מרן ז"ל ממ"ש בגמרא במציעא דף נ"ח ונתן טעמו מאן דזקיף ליה זקיפא וכו' ע"כ. לכאורה אינה ראיה דהתם ר"ל דמי שיש לו הפגם אין ראוי לו לומר לאחרים שהרי גנאי הוא לו וכמ"ש רש"י ז"ל והוא מוכרח וצ"ל דיליף לה במכ"ש אם הוא לעצמו אין ראוי לאומרו מכ"ש שאין ראוי לאחרים שיביישוהו בזה וחטא גמור הוא ודאי. שוב ראיתי שכתב כן הרב בעל מעיל שמואל ז"ל. והוא פשוט:

פרק ח

הלכה א

שכר הצדיקים וכו'. עיין בפירוש שנדפס מקדם שהאריך הרבה בפרט זה ועיין גם כן בהגהות מיימוניות והדברים עתיקים:

הלכה ז

ושכל הטובות שמתנבאים בהם הנביאים לישראל וכו' אמרו חכמים כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל העוה"ב וכו'. מרן ז"ל הקשה על רבינו דכאן פסק כרבי חייא בר אבא דקאמר הכי בש"ס פ' במה אשה ופ' חלק ופליג אשמואל דקאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ופסקו רבינו לקמן סוף פ' ט' ובפ' י"ב מהלכות מלכים פסק גם כן כשמואל להדיא והניחו בצ"ע וראיתי להרב לח"מ שהקשה עוד על רבינו ממ"ש בהלכות שבת פי"ט כחכמים דס"ל דאלה ורומח וכיוצא מכלי זיין היוצא בהם בשבת חייב ורבנן הוו דלא כשמואל כדאיתא התם דף ס"ג ואיך פסק רבינו כשמואל דאין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד

וכתב הוא ז"ל דרבינו כוונתו לפסוק כר' חייא בר אבא וההיא דפ"ט הביאו אגב כדמות ראיה ולא דס"ל כוותיה וע"ז הקשה ממ"ש פרק חלק וממ"ש מרן ז"ל בהלכות מלכים וכאן בפ"ט דרבינו פסק כההיא דשמואל והניחו בצ"ע.

ואפשר דרבינו אין הכי נמי דפסק כשמואל כדמשמע להדיא ממ"ש פי"ב מהלכות מלכים וכמ"ש מרן ז"ל שם וס"ל דפלוגתייהו היינו אם אותם הנבואות הם ממש או דרך חידה ומשל ולשמואל אה"נ דהם לימות המשיח אמנם אינם כפשוטם אלא דרך משל וחידה ולפיכך קאמר שמואל אין בין וכו' אלא שעבוד מלכיות כלומר והדומה לזה שאין בו שינוי טבע ממעשה בראשית וכן פסק רבינו פי"א ופי"ב מהלכות מלכים ולפ"ז מ"ש כאן שכל הטובות והנבואות וכו' כוונתו בדרך משל וחידה וסמך אמ"ש בהלכות מלכים ששם ביאר שהעולם כמנהגו הולך ולא ישתנה מעשה בראשית וכו' יעו"ש אלא דקשה ממ"ש פרק חלק רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות וכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים לא קשיא כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא ולשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד לא קשיא כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה ולפ"ז הו"ל לשנויי כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא אלא ודאי משמע דס"ל דהנבואות הם לעולם הבא דוקא ולזה י"ל דכיון דהוו קראי דסתרי אהדדי על כרחך צריך לאוקומינהו הכי דלימות המשיח אין שום חילוק דכי מלאה הארץ דעה את ה' כתיב כמ"ש רבינו שם ולא שייך מחנה שכינה ולא מצי למימר נמי כאן לימות המשיח כאן לעולם הבא דאיהו ס"ל דלימות המשיח הם דרך חידה ומשל דוקא ובעי לתרוצי השני פסוקים שיהיו שוים במציאותם ולא ליקשו אהדדי.

ואכתי איכא למידק דשמואל פ' במה אשה יליף לה מדכתיב כי לא יחדל אביון מקרב הארץ ולפי מ"ש רבינו סוף פי"ב מהלכות מלכים דבאותו זמן לא יהיה רעב וכו' וכל המעדנים מצוים כעפר וכו' משמע דס"ל דלא יהיה עניות באותו זמן כלל ויש ליישב בדוחק. ומה שפסק כרבנן פי"ט מהלכות שבת אם נאמר דפסק כלישנא קמא לא קשיא דליכא למשמע מידי דהא אף לר' אליעזר דמודה דהם בטלים לעתיד לבא ס"ל דהם תכשיט לענין שבת א"כ לשמואל דאינם בטלים ליכא למילף אם הם תכשיט לענין שבת או לא ואף אי פסק כאיכא דאמרי י"ל דלענין דינא פסק להחמיר כיון דאיכא ת"ק דקאי כרבנן משא"כ לענין מציאות ימות המשיח דלא נפקא לן לענין דינא מידי בהא ס"ל כשמואל ועיין להרב לח"מ והרב כנה"ג פ"ח דע"ז:

פרק ט

הלכה א

מאחר שנודע וכו'. תמצא בפ' זה כפל עניינים במילות שונות ואין בזה קפידא כיון שהוא דרך ויכוח בדבר עיקרי ושורש גדול והאריכות בו אינו מזיק:

וישפיע לנו כל הטובות המחזיקות את ידינו לעשות התורה. מבואר דרבינו סבירא ליה שכל הטובות שיעדה התורה לעושים רצונו ב"ה אינם אלא הכנות כדי שיוכלו לעסוק בה בישוב מבלי עיכוב דשכר מצות בהאי עלמא ליכא אמנם יש מן המפרשים דסבירא להו שזה לא נאמר אלא לעיקר השכר ויעודי הטובות הם הפירות שאוכלים משכרם בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא יעוין עליו:

ומביא עליהם כל הרעות וכו' כדי שיאבדו וכו'. מתוך הלשון משמע שהם נידונים ביסורין בעולם הזה ובעולם הבא ואין להקשות דקי"ל אין אדם נידון בשתי מיתות ובזמן שיש דין למטה אין דין למעלה דיש לומר דרבינו סבירא ליה דהכל לפי חומר העבירה שיש עבירה שהדין נותן ליסרו בעולם הזה לחוד ויש בעולם הזה ובעולם הבא ויש בעולם הבא ולא בעולם הזה כמו שכתב בפרק ששי הלכה א' עיי"ש:

הוא שכתב בתורה ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה' בך תחת אשר לא עבדת את ה' וגו'. אף דקרא דתחת הוא כתוב קודם ועבדת בפרשת כי תבא רצה לפתוח במאי דסליק כיון דאין שום נפקותא בזה להקדים או לאחר שהכל אחד ודו"ק:

ואם עזבתם את ה' ושגיתם במאכל ומשתה וזנות וכו'. כי על ידי אלו נמשכים שאר כל העבירות דכתיב זנות יין ותירוש יקח לב:

הלכה ב

וסוף כל השכר וכו'. עיין בפירוש שנדפס בכ"מ שהאריך הרבה בזה:

אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות. עיין מה שכתבתי בזה בפרק הקודם:

פרק י

הלכה א

אל יאמר אדם וכו'. גם בפרק זה נכפלו העניינים במילות שונות וכבר הקדמנו שאין בזה קפידה:

הלכה ג

ונמצא שונה בה תמיד וכו' והוא שונה בה תמיד וכו' שונים בה תמיד. כולם בנו"ן בנוסחא שלפנינו ופירושו מלשון ושננתם. ובהגהות מהרמ"ע מפאנו ז"ל הגיה שוגה והוא מלשון באהבתה תשגה תמיד וכן מצאתי בדפוס מגדל עוז ובדפוסים אחרים וכן נראה עיקר אמנם לקמן בסוף הפרק איתא בדברי רבינו דבר ידוע וכו' שישגה בה תמיד והראב"ד ז"ל כתב עליו זה השיגיון לא ידענו לאיזה דבר כיון וכו' (בנראה) [כנראה] שבמקום זה היה גורס שונה בנו"ן כגירסא שלפנינו דאם לא כן למה המתין להשיגו שם אף שבאמת נראה דוחק שבמקום אחד יאמר שונה ובמקום אחר שוגה כיון שהכל בענין אחד כמבואר:

הלכה ד

במצותיו חפץ מאד ולא בשכר מצותיו. הכי איתא בפ"ק דע"ז דף י"ט ופירש רש"י שעובד את יוצרו מאהבת שמו ומאהבת מצות פיו ולא לשם קיבול שכר ע"כ ונראה דדייקי לה מיתורא דקרא דמדכתיב אשרי איש ירא את ה' פשיטא דבמצותיו חפץ מאד דאל"כ איך נקרא ירא ה' אלא משום שיש שני מיני יראות יראת העונש ויראת הרוממות הוצרכו לדרוש יראה זו שהיא יראת הרוממות דוקא ודייק קרא טפי במצותיו חפץ מאד שהוא לשון אהבה כי יראה ואהבה הכל ענין אחד והרמז כי האותיות מכוונות כזה (**יר אה**) (**אה בה**) וכמ"ש ז"ל:

אל תהיו כעבדים וכו'. אין להקשות מדאמרינן פ"ק דב"ב דף י' האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני בשביל שאזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור שכבר תירצו התוס' פ"ק דר"ה דף ד' ופ"ק דפסחים דף ח' דההיא דאל תהיו כעבדים איירי שאם לא תבוא הטובה שהוא מצפה תוהא ומתחרט על הצדקה שעשה כאומות העולם וכו' אבל מי שאינו תוהא ומתחרט ה"ז צדיק גמור ע"כ והמפרשים ז"ל תירצו באופן אחר עיין עליהם:

הלכה ו

לפיכך צריך האדם ליחד עצמו וכו'. היינו על ידי ההתבודדות שבאמצעותו ישיג האדם ויזכה לרוח דעת ויראת ה'. עיין בדברי רבינו פ"ז דיסודי התורה. יהי רצון שנזכה לעבוד עבודתו האמיתית ליחד שמו הגדול בלב שלם ונפש חפצה אמן ואמן: